

УДК 336.717

Мельник А. Т.,*асистент кафедри грошового обігу і кредиту Буковинського державного фінансово-економічного університету*

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ЗАЛУЧЕНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто роль функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб у забезпеченні стабільності фінансової системи країни, проаналізовано основні показники діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України та окреслено напрями підвищення ефективності та результативності його роботи.

Ключові слова: фінансова система, банківська система, стабільність фінансової системи, система гарантування вкладів фізичних осіб.

В статье рассмотрена роль функционирования системы гарантирования вкладов физических лиц в обеспечении стабильности финансовой системы страны, проанализированы основные показатели деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц Украины и определены направления повышения эффективности и результативности его работы.

Ключевые слова: финансовая система, банковская система, стабильность финансовой системы, система гарантирования вкладов физических лиц.

The present paper is focused on the role of the deposit insurance system in ensuring stability of the financial system, the basic indicators of the Deposit Guarantee Fund of Ukraine are analysed. The directions of increase an effectiveness of the work of the Deposit Guarantee Fund of Ukraine are suggested.

Key words: financial system, the banking system, the stability of the financial system, the deposit insurance system.

Постановка проблеми. Визначальною метою економічного розвитку будь-якої держави є досягнення економічного зростання, одним із найважливіших складових якого є стабільність фінансової системи країни. Особливого значення та актуальності це питання набуває у сучасних економічних умовах, коли простежується глобалізація фінансових ринків, інтеграційні процеси у сфері фінансів, у тому числі поширення на світову фінансову систему кризових явищ в економіці.

Стабільність фінансової системи досягається на всіх рівнях і охоплює стабільність підприємств, банківських інституцій, галузей економіки та держави в цілому. Оскільки рух переважної частини грошових потоків в Україні відбувається через банківську систему, а банківські установи є найбільшими акумуляторами фінансових ресурсів, то саме банківська система є важливим індикатором стабільності фінансової системи країни.

Можливості банківської системи впливати на стан фінансової системи у країні значною мірою визначаються обсягом і структурою ресурсів, залучених банками, джерелом значної частини яких є тимчасово вільні кошти населення. Незважаючи на те, що фінансова система України описується банкоцентричною моделлю, однак питання підвищення ефективності залучення грошових коштів у банківський сектор залишається актуальним.

Зважаючи на такі суб'єктивні для нашої країни характеристики, як негативні економічні очікування у населення, стрімке поширення паніки серед клієнтів банків у періоди економічної нестабільності, наявність ефекту "доміно" у поширенні кризових явищ у банківському секторі, дуже важливим стає формування позитивного іміджу фінансово-кредитної установи, відчуття захищеності та безпеки у клієнтів депозитних установ.

Одним з інститутів державної влади, який може сприяти вирішенню зазначених завдань, є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), а також функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання функціонування системи гарантування вкладів в Україні, у тому числі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, розглядалися багатьма вченими, зокрема такими вітчизняними науковцями як С. Козьменко, І. Школьник, С. Савченко, Ж. Довгань, В. Бобиль, Н. Галапуп, А. Бобанич та ін. Водночас проблеми діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у контексті забезпечення стабільності фінансової системи України ще потребують додаткового дослідження та обґрунтування.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є узагальнення основних елементів, що характеризують ефективне функціонування системи гарантування залучених ресурсів, дослідити напрями впливу системи гарантування вкладів на стабільність фінансової системи країни в цілому, виокремлення основних недоліків у діяльності ФГВФО та розгляд можливих шляхів вирішення цих проблем. З огляду на визначену мету, завданням цього дослідження є проаналізувати обсяги залучених банківською системою України фінансових ресурсів у поєднанні з аналізом основних показників діяльності ФГВФО та їх впливу на стабільність фінансової системи України.

Виклад основного матеріалу. Поняття стабільності фінансової системи розглядається багатьма як вітчиз-

няними, так і зарубіжними економістами. Серед численних трактувань переважають визначення фінансової стабільності як ситуації, за якої відсутні прояви економічної, у тому числі фінансової, нестабільності; отождоження стабільності фінансової системи із безпекою фінансової системи; розгляд стабільності фінансової системи як інтегрального показника, який включає стабільність банківської, податкової, грошово-кредитної, бюджетної систем.

Погоджуємося з думкою, що стабільність фінансової системи – це комплексна характеристика стану фінансової системи, при якій адекватно та ефективно виконуються її функції, забезпечується спроможність підтримувати рівновагу, відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, спричинених кризовими явищами.

Основною метою політики у сфері забезпечення стабільності фінансової системи має бути розвиток фінансової системи країни у напрямі нагромадження фінансових ресурсів, достатніх для економічного розвитку та забезпечення її стійкості до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх ризиків і загроз.

Стабільність фінансової системи передбачає і стабільність банківської системи, коли не відбуваються банкрутства банків, їх діяльність є стійкою та прибутковою, відповідає національному законодавству та принципам управління ризиками, встановленими Базельським комітетом з питань банківського нагляду [8].

Крім того, необхідність забезпечення стабільності банківської системи зумовлюється тим, що банки, становлячи найбільшу частку серед інституцій фінансового посередництва в Україні, відіграють в економіці особливо важливу роль. Жодна країна не залишає без регулювання та нагляду функціонування банківського сектору, покладаючись суто на дію ринкових сил та чинників. Банки, більше ніж інші підприємства, піддаються дії ризиків, які мають властивість швидко поширюватися на всіх учасників ринку. А оскільки для України характерною є банкоцентрична модель фінансового ринку, то стан банківського сектора суттєво впливає на всю фінансову систему.

Одним із визначальних чинників, які впливають на стабільність банківської системи, є обсяг залучених нею ресурсів. Найбільш істотним і важливим джерелом формування та зростання ресурсної бази банківських установ виступають депозитні операції, які є чинником стабільності розвитку банку, адже від кількості та якості залучених фінансових ресурсів залежить ресурсний потенціал банку та його ефективна діяльність.

Для фізичних осіб відкриття депозиту у банківській установі, порівняно з іншими формами заощаджень, несе такі економічні вигоди: наявність додаткової гарантії з боку системи гарантування залучених ресурсів; наявність доходу у формі відсотка; відсутність оподаткування доходів від депозитів; висока ліквідність цієї форми заощаджень; захист заощаджень від знецінення внаслідок інфляційних процесів.

Економічною вигодою банківської установи є та, що заощадження депонентів становлять відносно стабільне джерело формування банківських ресурсів.

Станом на 01.02.2013 року депозити фізичних осіб у банках України становили 374,5 млрд грн (65% від усіх вкладів). Порівняно з 01.02.2012 роком вклади фізичних осіб зросли на 15,33%, у той час як загальна сума депозитів у банківській системі за цей же період збільшилися на 16,92% [8].

Для задоволення інтересів економічних суб'єктів важливу роль відіграє рівень захищеності ресурсів депонентів від ризику їх неповернення власникам. І саме система гарантування залучених ресурсів охороняє депонентів банку, даючи їм необхідне почуття безпеки. Таким чином, система гарантування вкладів є одним із ключових механізмів підтримання стабільності банківської системи. В Україні така система представлена Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, який створено відповідно до Указу Президента України № 996/98 від 10 вересня 1998 року [5, с. 14].

Варто зазначити, що система гарантування залучених фінансовими установами ресурсів в Україні залишається недосконалою, недостатньо повною є оцінка практики формування і використання ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Більшість вітчизняних науковців зазначає, що наявні у розпорядженні фонду ресурси є недостатніми порівняно із розміром депозитів фізичних осіб у банках.

Відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», фінансування ФГВФО здійснюється шляхом змішаного фінансування держави, банків, самого фонду [6]. Основне фінансове навантаження у формуванні ресурсів фонду несуть банки, що забезпечується як початковим внеском у розмірі 1% від статутного фонду, так і регулярними періодичними внесками.

Загальний розмір фінансових ресурсів фонду станом на 01.01.2013 року становив 6092,1 млн грн, або 1,6% від загальної кількості депозитів фізичних осіб, мобілізованих банківською системою України [7]. Якщо порівняти фінансові ресурси фонду у 2001 році та станом на 01.01.2013 року, то можна виявити, що вони збільшилися у 81,99 разів. Динаміка розміру фінансових ресурсів фонду за 2001–2012 роки зображена на рис. 1.

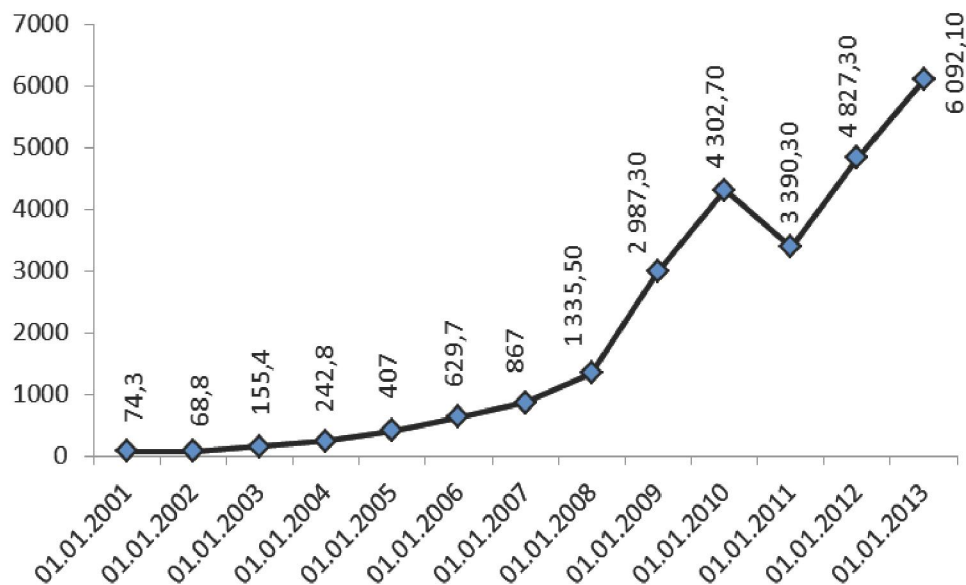

Рис. 1. Динаміка розміру фінансових ресурсів ФГВФО за 2001–2012 роки, млн. грн.

Подані показники демонструють позитивну динаміку фінансових ресурсів ФГВФО протягом аналізованого періоду, що можна розглядати як сприятливий чинник для забезпечення стабільності фінансової системи. Водночас, якщо порівняти темпи росту ресурсів ФГВФО із темпами росту компенсаційних виплат за рахунок коштів Фонду, то за підсумками 2012 року темпи росту ресурсів фонду становили 26,2%, що у 37,9 раза менше темпів росту суми компенсаційних виплат за рахунок його коштів. Станом на 1 січня 2013 року право на гарантовані виплати за рахунок ресурсів фонду мали 99,5% від загальної кількості вкладників банків-учасників фонду і тільки 1,79% суми гарантованих вкладів фізичних осіб покривалося ресурсами фонду.

Законодавчо визначений мінімальний розмір коефіцієнта покриття ресурсами Фонду гарантованих вкладів повинен становити 2,5% [6]. Цей показник є досить низьким, хоча і його ФГВФО наразі досягнути не вдалося. Неодноразово вітчизняними науковцями наголошувалося той факт, що у випадку банкрутства одного банку першої групи або кількох банків другої групи за класифікацією НБУ, коштів фонду для фінансування виплат вкладникам буде недостатньо [5, с. 19].

Таким чином, Україна має досить низький рівень співвідношення ресурсів ФГВФО і загального обсягу залучених депозитів. Система гарантування залучених ресурсів, що не фінансується належним чином, не може захистити вкладників банків у стані кризи, тим самим затягуючи процедуру ліквідації банку-банкрута і збільшуючи наслідки кризи. Результативнішим є досягнення цим показником значення на рівні не менше 10% (на зразок економічного нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банківської установи).

Водночас, окремої уваги заслуговує питання розміру гарантованої суми відшкодування за вкладом, яка на сьогодні становить 200 тис. грн, що у 26 разів перевищує суму середнього розміру депозиту по банківській системі України. Таке перевищення є необґрунтованим і очікуваного позитивного соціального, психологічного чи економічного ефекту не принесло. Для формування в депонентів відчуття захищеності й безпеки вагомішу роль відіграватиме зменшення тривалості ліквідаційних процедур, полегшення шляхів та скорочення термінів отримання компенсаційних виплат, а також зростання показника покриття гарантованих вкладів. Адже спроможність системи гарантування залучених ресурсів підтримувати стабільність фінансової системи, а також захищати права депонентів і сприяти формуванню довіри останніх до фінансового сектора економіки, безпосередньо залежить від повноти та своєчасності відшкодування понесених фінансових втрат.

Ще одним питанням у роботі ФГВФО, що потребує вирішення, є поширення дії системи гарантування вкладів лише на захист інтересів фізичних осіб, не враховуючи інтереси фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб. І фізичні особи, і суб'єкти підприємницької діяльності, і юридичні особи мають рівні права вимоги до банку. А тому зазначені суб'єкти повинні мати рівні можливості для захисту своїх прав.

Крім того, для підвищення стабільності фінансової системи необхідно включити до системи гарантування залучених ресурсів в Україні й парабанківські фінансові установи, які здійснюють операції залучення грошових коштів клієнтів на рахунки. З цієї позиції учасниками системи гарантування залучених ресурсів в Україні повинні бути усі депозитні фінансово-кредитні установи.

Окремої уваги заслуговує такий аспект функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, як розмір регулярного збору до фонду. Так, відповідно до Закону України "Про систему гарантування вкладів

фізичних осіб», на сьогодні встановлено два розміри регулярних зборів до ФГВФО: розмір базової річної ставки збору становить 0,5 відсотка бази нарахування в національній валюті та 0,8 відсотка бази нарахування в іноземній валюті [6]. Вважаємо, що доцільно застосовувати систему розмірів регулярних зборів до фонду, які б визначалися і з урахуванням ризикованості діяльності кожної депозитної установи. Це, з одного боку, дозволить попередити виникнення проблеми “морального ризику” (moral hazard), коли вкладники і банки перекладають ризики на систему гарантування залучених ресурсів і суспільство, завдаючи збитків фінансовому сектору країни [1, с. 27]. А з іншого боку, впровадження цієї норми дозволить збільшити ресурсну базу фонду.

Висновки. Таким чином, існування системи гарантування залучених ресурсів несе економічні вигоди для країни у двох аспектах:

- 1) як охорона депонентів фінансово-кредитних установ;
- 2) як стабілізатор фінансової системи.

Для ефективного виконання українською системою гарантування вкладів фізичних осіб двох поданих завдань необхідним є удосконалення роботи ФГВФО у таких напрямках:

- 1) підвищити показник покриття фінансовими ресурсами системи гарантування залучених ресурсів гарантованих коштів, для чого збільшити обсяг фінансових ресурсів фонду та привести темпи їх зростання у відповідність до темпів зростання вкладів депонентів;
- 2) розширити кількість учасників системи гарантування залучених ресурсів в Україні, включивши до неї усі депозитні фінансово-кредитні установи (у т. ч. парабанківські);
- 3) гарантувати ресурси залучені не лише від фізичних осіб, а й від суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб;
- 4) при визначенні розміру регулярного збору до Фонду враховувати рівень ризикованості діяльності депозитної установи.

Література:

1. Бобиль В. Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах сучасної фінансової кризи / Володимир Бобиль // Вісник НБУ. – 2012. – № 7. – С. 24–29.
2. Галапуп Н. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: особливості функціонування та шляхи вдосконалення / Наталія Галапуп, Андрій Бобанич // Світ фінансів. – 2011. – № 3. – С. 58–68.
3. Довгань Ж. Страхування депозитів у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Наукові записки. – 2012. – Випуск 20. – С. 187–190.
4. Єрмошенко А. Гарантійні схеми як механізм захисту споживачів фінансових послуг на банківському і страховому ринках / Анастасія Єрмошенко // Світ фінансів. – 2009. – № 1. – С. 109–118.
5. Козьменко С. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку / Сергій Козьменко, Інна Школьник, Тарас Савченко // Вісник НБУ. – 2012. – № 6. – С. 14–38.
6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.